

CHET TILINI O`QITISH METODIKASIDA ZAMONAVIY INTERFAOL METODLAR

Umarova Dilafruz

Termiz shahar Boysun Barakat Imkon NTM

Ingliz tili o`qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada chet tilini o`qitish metodikasi va uning qisqacha tarixi, xususan ushbu sohada amaliy ilmiy ishlarning tahliliga oid xulosa va malumotlar keltirilgan bo`lib, uning fan sifatida rivojlanish tarixi, chet tilini o`qitish metodikasida qo`llanilayotgan zamonaviy metod turlari va ulardan foydalanish borasida so`z boradi.

Kalit so`zlar: metodika, innovatsiya, chet tili, kommunikatsiya, ko`nikma, malaka, didaktika, madaniyatlararo muloqot.

Abstract. This article discusses the methodology of foreign language teaching, the history of its development as a science, the types of modern methods used in foreign language teaching methods and their use.

Keywords: methodology, innovation, foreign language, communication, skills, competencies, didactics, intercultural communication.

KIRISH

Hozirgi davr ta`lim taraqqiyoti yangi yo`nalishga asoslangan innovatsion pedagogikani keltirib chiqardi. Innovatsiya-inglizcha “yangilikni kiritish (tarqatish)” ma`nolarini anglatadi. Yangilik kiritishning ijtimoiy-psixologik aspekti Amerika tadqiqotchisi E.Rodjers tomonidan ishlab chiqilgan. U yangilik kiritish jarayoni qatnashchilarining tasnifi, ularning yangilikka bo`lgan munosabati va boshqalarni o`rgangan. Ilmiy yo`nalishlarda yangilik va innovatsiya tushunchalari o`zaro farqalanadi. “Yangilik”- bu vosita, yangi metod, metodika, texnologiya

ma'nosini anglatadi. "Innovatsiya"- bu ta'lim, ma'lum bosqichlari bo'yicha rivojlanadigan jarayon hisoblanadi. Jahon ilm-fan taraqqiyoti kundan kunga gurkirab rivojlanib bormoqda.¹ Aynan bu ijobiy rivojlanish bizning diyorimizga ham o'z ta'sirini o'tkazdi. Ilm dunyoyimizga ilg'or innovatsion texnologiyalar tadbiq etilayotgani sir emas. Buning ijrosi sifatida, yurtboshimiz tomonidan joriy yilni "Insonga e'tibor va sifatli ta'lim yili" deb nomlanishi ham mamlakatimiz yoshlarining ma'suliyatini yanada oshirdi. Ta'lim sohalariga ilg'or, zamonaviy innovatsion texnologiyalarning keng tadbiq etilishi ham chet til o'rganayotgan yoshlar uchun keng imkoniyatlar, marralar eshigini ochdi desak xato bo'lmaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Til o'rganish kishilik jamiyatida bag'oyat muhim sohalardan biri hisoblanadi. Muloqot vositasi bo'lmish tilni tabiiy muhitda ya'ni oilada, jamoatchilik orasida yoki uyushgan holda amaliy egallash mumkin. Til hodisalariga oid bilimlar esa nazariy jihatdan o'rgatiladi. Xalqaro munosabatlar avj olgan zamonamizda tillarni bilish, ayniqsa ko'p tillilik ulkan ahamiyat kasb etadi. Mamlakatimizda tahsil oladigan o'quvchi va talabalar odatda uch tilni o'rganadilar. Ushbu tillar maxsus nomlar bilan yuritiladi. Bular quyidagilar: ona tili, ikkinchi til, va chet tili. Ona tili tafakkur shakllanishida alohida ahamiyatga ega bo'lgan birinchi til hisoblanadi. Ikkinchi til haqida so'z yuritganda, unga boshqa millat vakillaridan iborat qardoshlar, qo'shnilar tili sifatida qaraladi.²

Chet tili-bu xorijiy mamlakat tilidir. Respublikamizda G'arbiy Yevropa (ingliz, ispan, nemis, faransuz) tillari va Sharq (arab, turk, fors, xitoy, hind) tillari o'qitilib kelinmoqda. Bu tillar ta'lim muassalarining o'quv rejalaridan o'rin olgan. Uchala tilni o'qitish jarayoni turlicha kechadi. Ona tili va ikkinchi til tabiiy vaziyatda, chet tili esa sun'iy muhitda o'rganiladi. Chet tilidagi muloqot, asosan, darsda muallim rahbarligida kechadi. Uchala til orasida chet tilini o'rganish va

¹ Zayniddin Sanaqulov "CHET TIL O'QITISH METODIKASIDA ZAMONAVIY METODLAR" ACADEMIC RESEARCH IN EDUCATIONAL SCIENCES VOLUME 2 | ISSUE 4 | 2021 ISSN: 2181-1385 Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723 DOI: 10.24411/2181-1385-2021-00627 523-b

² Juraboyev, B. B. (2020). Nemis tilini o'qitishda kommunikativ yondashuv. *Science and Education*, 7(7), 215-220.

o`rgatish muayyan jihatlari bilan keskin farq qiladi. Bu esa, o`z navbatida, tegishli chet tilini o`qitish texnologiyasini qo`llashni taqozo etadi. Chet tili o`qituvchisi metodika fani yutuqlarini puxta o`zlashtirish orqali o`quvchi-talabanning to`plagan til tajribasi me`yorini aniq bilishga va uni yanada takomillashtirishga erishadi. Chet tillarini samarali o`rgatish uning metodikasini bilishni taqozo etadi. Chet tillarini o`rganish va o`rgatish ko`p jihatdan o`qitish metodikasi masalalarini nazariy tomondan ishlab chiqilishiga va nazariyaning amalda ijodiy qo`llanilishiga bog`liqdir.

Chet tili predmeti orqali ta`lim-tarbiya berish jarayoni va usullari, uni o`rgatish ilmi, muallim va o`quvchi faoliyatini o`rganish metodikaning predmeti sanaladi.

Turli adabiyotlarda ushbu atamaning tor va keng ma`nosini uchratish mumkin. Tor ma`noda “metodika” atamasi ta`limning konkret dars jarayoni bilan bog`liq tushunchalarini anglatadi. Mashg`ulotlarni rejalashtirish va o`quv materiallarini tayyorlash bilan bog`liq bo`lgan ko`rsatmalarni qamrab oluvchi boshqariladigan dars jarayoni sifatida talqin etiladi. “Metod” atamasi keng ma`noda o`quv materialini tanlash, tabaqalash va taqsimlanishni nazarda tutadi. Germaniya Federativ Respublikasida 60-yillardan boshlab “didaktika” va “metodika” tor ma`noda qo`llanilib kelinmoqda.

Chet tillarini o`rganish faqat aqliy tarbiya vositasi emas, balki o`zga madaniyat ta`limiy boyliklari va qadriyatlari bilan tanishish va ularni o`z madaniy hayotiga tadbiq qilish orqali kishi shaxsining shakllanish jarayoni hisoblanadi.

Chet til o`qitish metodikasi fan sifatida 200 yildan ortiq tarixga ega. Bu davr ichida chet tilini o`qitish metodikasiga turlicha munosabatlar bildirilganini kuzatish mumkin. Bunday qarashlardan biri akademik L.V.Shcherbaga mansub hisoblanadi. Uning fikricha, chet tilini o`qitish metodikasi faqat psixologiya dalillariga tayanmaydi, balki umumiy va xususiy tilshunoslik tadqiqotlariga asoslanadi. Agar tilshunoslik til hodisalarining kelib chiqishi va harakatlanish qonuniyatlari bilan

shug`ullansa, metodika bu qonuniyatlarga asoslanib zarur til hodisasidan amalda foydalanish uchun nima qilish kerak degan savolga javob beradi. Metodikaga oid kitoblarning eng qimmatlilari ham tilshunoslar tomonidan yozilgan. Jumladan XIX asr fonetistlaridan biri va buyuk ingliz tilshunosi G.Suit, XIX asr oxiri va XX asr boshida Angliyada eng original fonetist va nazariyotchi tilshunos hisoblangan O.Yesperson, XIX asrning oxiri va XX asr boshlarida eng ko`zga ko`ringan fransuz lingvistlaridan F.Bryuns va Brealya, V.Fiyotor va boshqalar kiradi. Rossiyada tilni o`qitish metodikasi masalasi bilan akademik L.V.Shcherba va uning ustozlari buyuk tilshunos olim I.A.Boduen-de-Kurtone va ularning shogirdlari shug`ullanganlar.

Har bir fanda o`z tushunchalar yig`indisi mavjud. Chet tilini o`qitish metodikasida qabul qilingan asosiy tushunchalar qatoriga quyidagilarni kiritish mumkin: ta`lim sistemasi, ta`lim metodi, ta`lim prinsipi, ta`lim vositasi, metodik usul.

“Chet tilini o`qitish metodi” deganda chet til o`rgatishning amaliy, umumta`limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlariga erishuvni ta`minlovchi muallim va o`quvchi faoliyatining majmuasi tushuniladi. Metod atamasi “ta`lim usullari yig`indisi” va “ta`limning yo`nalishi” ma`nolarida qo`llanadi.³

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Ushbu masala yuzasidan amalga oshirilgan izlanishlar va chuqur fundamental tadqiqotlardan shunday xulosaga kelish mumkinki, chet tilini o`qitish metodikasi didaktika bilan uyg`un, o`zaro bog`langan holda rivojlanib kelgan. Barcha o`quv fanlarining o`qitish nazariyalari didaktika faniga asoslanishi, undan ilmiy ozuqa olishi barchamizga ma`lum.

Didaktika ta`limining umumiy nazariyasi, metodika muayyan o`quv predmetini o`qitish ilmi, lingvodidaktika tillarni o`qitish umumiy nazariyasi, lingvometodika aniq bir tilni o`qitish ilmidir. “Metod” atamasi bilim, malaka,

³ Yoqubov I. “Ingliz tili o`qitish metodikasi”, (o`quv qo`llanma). Toshkent, Sharq nashriyoti. 2003-yil 25-b

ko`nikmani egallash, o`quvchilarda dunyoqarashni shakllantirish va bilish imkoniyatlarini yaratish yo`lidagi o`qituvchi-pedagog va talabaning ish usuli ma`nolarini bildiradi. Ushbu tushuncha son-sanoqsiz ta`riflarga ega. Chet tillarining o`qitilishida metodlarni tatbiq etish uzoq davrlardan boshlangan, prinsiplar esa nisbatan yangiroq metodik atamalardir.

Metodlar tarixi atoqli metodist prof. I.V.Raxmanov tomonidan chuqur o`rganilgan. Tarjima metodi asosan ikki ko`rinishda bo`lib, grammatika-tarjima va matn-tarjima metodlari nomi bilan yuritiladi. Grammatika-tarjima metodi nuqtayi nazaridan chet tili umumta`limiy maqsadda o`rganilgan. Grammatik mashqlar til o`rganuvchining mantiqiy tafakkurini o`stirish maqsadida bajarilgan. Grammatik bilimlarni bayon etish ta`limning asosiy maqsadi deb qabul qilingan.

Chet tili ta`limidan ko`zlangan maqsadning yangicha talqinida, asosan, pragmatik tilshunoslik tadqiqotlari natijalariga tayanildi. Tilshunoslikning bu sohasi tilni unga xos korpus tizimi emas, balki inson faoliyati sohasi deb talqin qiladi.

Hech qaysi chet tilini avvalo metodikasini chuqur o`rganmasdan egallay olmaymiz. Ushbu masalaning mohiyatini ochish va amaliy maqsadga erishishda "kommunikativ didaktika" metodi ahamiyatga molik sanaladi. Kommunikativ didaktika quyidagilarni o`zida mujassamlashtiradi.⁴

- ochiq va moslashuvchan dars konsepsiyasi;
- mavzu va mazmun muhimligi;
- darsdagi asosiy ish shakli: suhbatlashish va guruh bo`lib ishlash;
- o`quvchilarni faollashtirish va tildan ijodiy va erkin foydalanishga e`tibor katta bo`lishi zarurligi;
- tushunish va ifoda etish prinsipi asosida mashqqa kuchli e`tibor berish;
- ma`noni ochishda, harakat ko`lamini belgilashda va mashqni tashkil qilishda vizualizatsiya (ko`rish tayanchi) muhimligi;

⁴ Samarova, S. R. (2019). Methods and technologies for the development of creative thinking of pupils. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 7(10), 37-43.

-kundalik nutqiy muloqotni hayotiy vaziyatda o`rganish (dialogni mashq qilish);

-tildan og`zaki foydalanish va shu bilan birga asliy matnlarni tushunish muhim hisoblanadi.

Hozirda chet tilini o`qitish metodikasida madaniyatalararo muloqot iborasi keng qo`llanib kelinmoqda. Aynan shu tushunchani biz turli xildagi kontekstlarda qo`llashimiz mumkin. Aslida esa: Madaniyatlararo muloqot turli madaniyat vakillarining ijtimoiy kelib chiqishi, mentaliteti, milliy xarakteri, hayot tarzi, urf-odatlarini, qadriyatlarini sistemasi va boshqalar tog`risidagi lingvografik ma'lumotidir. Mazkur jarayonda o`quvchi-talabalarni o`rganilayotgan mamlakat madaniyatga nisbatan hurmat, o`zga mamlakat madaniyatini tog`ri tushunish ruhida tarbiyalab borish lozim.

Madaniyatlararo muloqotda ijtimoiy-madaniy xatolarga yo`l qo`ymaslik talab etiladi. Masalan, nemis xalqida, "Tee oder Kaffee?" ya'ni "choymi yoki kofemi" degan savolga ona tilimizda, - "Tee", "choy"- deb javob beramiz, lekin nemis tilida esa bunday javob tog`ri kelmaydi. Nemis tilida, "Bitte, Tee" ya'ni, "Marhamat, choy" deb javob beriladi. Shu o`rinda aytish lozimki, madaniy qilibga mos so`zlashish jarayoni kishilarni muloqot orqali bir-biriga bog`laydi.

Umuman olganda chet tilini o`qitishda ilmiy metodlardan tashqari zamonaviy, innovatsion va interfaol usullardan foydalanish hozirgi uchinchi renessans davrining talim sferasida muhim ahamiyat kasab etadi. Chet tilini o`rgatishda zamonaviy metodlarning ahamiyati beqiyos. Shu o`rinda hozirgi davrda keng qo`llanilayotgan bir nechta metodlardan foydalanib kelinmoqda. Masalan:⁵

1. "B-B-B" (bilamiz, bilishni xoxlaymiz, bildik) metodi. Bu usul dars jarayonida o`quvchilarning matnni tushinishini, uni tahliq qilish qobiliyatining o`sishi uchun kerakli usul hisoblanadi.

⁵ Nazarova Navbahor Ahrorovna "Chet tilini o`qitishda zamonaviy metodlardan foydalanishning ahamiyati" Integration of Pragmalinguistics, Functional Translation Studies and Language Teaching Processes December 18-19, 2021 116-b

2. "Aqliy hujum" (Brainstorming)-g`oyalarni generatsiya qilish metodi hisoblanadi. Bu usulning mohiyati o`quvchilarda jamoa hamkorligi asosida muammo yechish jarayonlarini vaqt bo`yicha bir qancha bosqichlarga: g`oyalarni generatsiyalash, ularni tanqidiy va konstruktiv holatda ishlab chiqishdan iboratdir.

3. "Muammoli vaziyat yechimi" (Creative Problem Solving). Bu usulni qo`llash uchun hikoyaning boshlanish qismi o`qib beriladi va uning yakunlovchi qismini topish o`quvchilar hukmiga havola qilinadi. Bu usul o`quvchida fikrlash qobiliyatining rivojlanishiga yordam beradi.

4. "Tezkor savol" (Quick answers) Bunda o`quvchilarga o`tilgan mavzu yuzasidan savol beriladi. Bu metod o`tilgan dars samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

5. "Pantomima" (Pantomime)- turli xildagi so`zlarni imo-ishoralari orqali tushuntirish. Bu usul juda qiyin mavzular tushuntirilishi kerak bo`lgan darsda yoki yozma mashqlar bajarib o`quvchilar charchagan paytlarida foydalanilsa maqsadga muvofiq bo`ladi.

6. "Klaster" usuli. Klasterlarga ajratish o`quvchilarga biror bir mavzu yuzasidan erkin va ochiq tarzda fikr yuritishga yordam beradigan pedagogik strategiyadir. Bu metod asosan yangi fikrlarni uyg`otish, mavjud bilimlarga yana yangi fikr qo`shish uchun samarali usuldir. 10. "Insert" metodi. Bunda o`quvchilarga biror matn yoki hikoya taqdim etiladi va o`quvchilardan uni qayta gapirib berishni talab etiladi. Bu usul matn bilan ishlanganda faollikni, kuzatuvchanlikni va tushunishni qo`llab-quvvatlash uchun kuchli metod hisoblanadi.

XULOSA

Chet tilini o`rganish ko`p qirrali ta`limot bo`lib, bu jarayonda inson murakkab psixologik o`zgarishlarni boshdan kechiradi. Jumladan ona tili bilan chet tilini taqqoslash jarayoni yuzaga keladi. Bu jarayonda o`rgatishning turli metod va texnologiyalaridan foydalaniladi. Chet tilini o`qitish metodikasida keng

qo'llaniladigan metodlar: kommunikativ didaktika metodi, madaniyatlararo muloqotni tashkil qilish metodi va mashqni tashkil qilish metodi hisoblanadi. Uchala metod bir-biri bilan chambarchas bog'liq va bir-birini to'ldiradi. Metodika fani didaktika fani bilan bog'liq bo'lganligi sababli, chet tilini o'rganish mobaynida kommunikativlikka asoslaniladi va kommunikativ didaktika metodi yuzaga keladi.

Kommunikativ didaktika metodini qo'llash jarayonida pedagogning madaniyatlararo muloqotni shakllantirish metodi ham shakllanadi. Chet tilini o'rganish natijasida o'zga mamlakat madaniyati ham o'zlashtiriladi. Chet tili ta'limida kerakli bilimlarni egallash uchun "mashqni tashkil qilish texnologiyasi" muhim ahamiyat kasb etadi.

Barcha bilimlarni o'zlashtirish uchun mashq eng yaxshi usul hisoblanadi. Mashq nafaqat chet tili ta'limida balki barcha soha bilimlarini o'zlashtirishda ham ijobiy natija beradi. Darsni samarali tashkil etish, unda pedagog faoliyati va zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o'rni beqiyosdir. Chet tilini o'rganish jarayonini kommunikativlikka yondashgan holda tashkil qilish, keyingi bosqich madaniyatlararo muloqot darajasiga yetkazish, bunday natijalarga erishish uchun esa, so'nggi qadam, "mashq texnologiyasi"ga e'tibor qaratish muhim. Chet tilni o'rgatish jarayonini natijaviy tashkil etish uchun zamonaviy pedagogik axborot kommunikatsiya texnologiyalariga oid bilimlar egallash lozim.

ADABIYOTLAR

1. Juraboyev, B. B. (2020). Nemis tilini o'qitishda kommunikativ yondashuv. *Science and Education*, 7(7), 215-220.
2. Kobilova, N. S. (2018). BENEFITS OF USING SONGS IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES TO YOUNG LEARNERS. In *ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В СОВРЕМЕННОЙ НАУКЕ* (pp. 102-107).
3. Bekmurodova.U.B. "Ingliz tilini o'qitishda innovatsion texnologiyalardan

foydalanish” mavzusida referat., Toshkent 2012-yil.

4. Xatamova N.Q., Mirzayeva M.N. “Ingliz tili darslarida qoʻllaniladigan interfaol usullar”(uslubiy qoʻllanma) , Navoiy. 2006,40 bet

5. Yoqubov I. “Ingliz tili oʻqitish metodikasi”, (oʻquv qoʻllanma). Toshkent,Sharq nashriyoti. 2003-yil

6. Ahrorovna, N. N. ., & Marjona, M.. (2021). Essential Memory Improving Techniques in Teaching and Learning Process. "ONLINE - CONFERENCES&Quot; PLATFORM, 62–68.

7. Расулов, З. И. (2010). Принцип контекстуального анализа эллиптических предложений (на материале английского языка). Вестник Челябинского государственного университета, (21), 91-94. <https://cyberleninka.ru/article/n/printsipkontekstualnogo-analiza-ellipticheskikh-predlozheniy-na-materiale-angliyskogoyazyka/viewer>

8. Samarova, S. R. (2019). Methods and technologies for the development of creative thinking of pupils. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences, 7(10), 37-43.

9. Karimov, K. (2023). OFFICIALS OF JUDICIAL INSTITUTIONS AND HISTORY OF THEIR FORMATION. Абай атындағы ҚазҰПУ-нің ХАБАРШЫСЫ,«Юриспруденция» сериясы.

10. Karimov, K. (2021). Qozilik mahkamalari hujjatlariga oid ayrim mulohazalar. Sohibqiron yulduzlari.